

Universitatea Creștină Partium
Facultatea de Litere și Arte
Specializarea: Limba și literatura maghiară

LUCRARE DE LICENȚĂ

Coordonator științific:

dr. Császi N. Ildikó

dr. Varga Zsuzsa

Absolvent:

Lipták Vivien-Gabriella

Oradea

2025

Universitatea Creștină Partium
Facultatea de Litere și Arte
Specializarea: Limba și literatura maghiară

ANALIZA STRUCTURALĂ A TOPONIMELOR DIN BELTIUG

Coordonator științific:

dr. Császi N. Ildikó

dr. Varga Zsuzsa

Absolvent:

Lipták Vivien-Gabriella

Oradea
2025

Partiumi Keresztény Egyetem
Bölcsészettudományi és Művészeti Kar
Magyar nyelv és irodalom szak

Krasznabéltek helyneveinek szerkezeti vizsgálata

Tudományos szakirányító:

dr. Császi N. Ildikó

dr. Varga Zsuzsa

Végzős hallgató:

Lipták Vivien-Gabriella

Nagyvárad

2025

Tartalomjegyzék

- 1. Bevezetés**
- 2. A kutatás menete, célja**
- 3. Források**
- 4. Elemzési modell**
- 5. A dolgozat tárgya. Krasznabéltek**
 - 5.1. Településtörténeti háttér**
 - 5.2. A település társadalomföldrajzi sajátosságai**
- 6. Krasznabéltek élőnyelvi helyneveinek elemzése**
 - 6.1. Krasznabéltek nevének változatai és a településnév etimológiája**
 - 6.2. A helynevek helyfajták szerinti megoszlása**
 - 6.3. A belterületi nevek elemzése**
 - 6.3.1. A belterületi nevek funkcionális-szemantikai jellemzői**
 - 6.3.2. A belterületi nevek lexikális-morfológiai jellemzői**
 - 6.4. A külterületi nevek elemzése**
 - 6.4.1. A külterületi nevek funkcionális-szemantikai jellemzői**
 - 6.4.2. A külterületi nevek lexikális-morfológiai jellemzői**
 - 6.5. A román és német helynevek a helynévanyagban**
- 7.Összegzés**
- 8. Bibliográfia**

1. Bevezetés

Ahogy Bérczi Géza fogalmazza meg: „Gyűjteni, gyűjteni, gyűjteni! Megragadni a pusztulót, menteni a veszendőt, feltárni a jelent, melyben múlt és jövő ölelkezik” (1964: 13). Ezzel az elgondolással indultam el jómagam is 2024-ben, amikor is Krasznabéltek település élőnyelvi és történeti helynévanyagának az összegyűjtésére vállalkoztam. A helynévkutatás segít feltárni azokat az összefüggéseket, amelyek megmagyarázzák egy-egy név eredetét és változását, így ez a munka, többek között hozzájárul a kollektív emlékezet fenntartásához. A környezetünkben bekövetkező változások néha lassú folyamatnak tűnhetnek, máskor pedig azt vesszük észre, hogy a hajdani nádasok helyén búzatáblák hullámzanak, a régi legelők helyén házsorok emelkednek, a valaha hatalmas erdők helyén kopár dombok terülnek el. Sok név idővel feledésbe merül, mások viszont megmaradnak, még ha jelentésük el is homályosul. A helynevek múltbéli eseményeket, emberi történeteket, egykori tájakat őriznek. Előfordul, hogy a környezet változásával a helynevek fokozatosan kikopnak a nyelvhasználatból, mivel ismerőik különböző okokból már nem használják őket (Szabó T. 1938: 5).

A magyar névkutatás története egészen a 19. századig nyúlik vissza. Ez a korszak a magyar nyelvet illetően több szempontból is reformkornak nevezhető. A nyelv kiművelésére való törekvés eredményezte például a különböző szótárak (tájszótár, értelmező szótár stb.) létrejöttét. Emellett ez az az időszak, amikor fontossá vált megörökíteni a különböző tulajdonneveket, különösen a hely- és családneveket, hiszen felismerték, hogy ezek az adatok nemcsak nyelvészeti, hanem történeti szempontból is nagy jelentőséggel bírnak. Erre törekedett Pesty Frigyes is, aki a korabeli Magyarország összes településéről gyűjtött helynévi adatokat. Az ő példáját a későbbiekben a névkutatók – különböző okokból kifolyólag – eltérő intenzitással követték.

A helynevek többféle megközelítésben vizsgálhatók, elemezhetjük őket például névszociológiai, jelentéstani, névstilisztikai és szerkezeti szempontból is (Hoffmann: 2007: 37). A helynevek szociológiai vizsgálatának jelentőségét és alapvető szempontjait Györffy Erzsébet fejti ki részletesen a *Helynév-szociológia* című monográfiájában (2018). Ilyen vizsgálatokról beszélhetünk Szilágyi-Varga Zsuzsa *Helynév-szociológiai vizsgálatok a Partiumban* című kötete kapcsán, amelyben többek között arról olvashatunk, hogy „(...) a különböző társadalmi csoportok és a nyelvhasználat között szoros összefüggés van” (2024: 11). Valamint ebben a kontextusban Csobády Csilla *Helynév-szociológia vizsgálatok Jablonca községben* (2023) című írása is megemlíthetjük, melyben egy, a szlovák–magyar határon található település helynévhasználatát vizsgálta, figyelembe véve a nyelven kívüli tényezők hatását is.

A szerkezeti vizsgálatok kapcsán Hoffmann István modelljét kell a leginkább kiemelnünk. Az (2007) általa kidolgozott szerkezeti elemzési modell magába foglalja a helynevek funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai vizsgálatát, amely segítséget nyújthat a névadás mikéntjének tárgyalásához, de a helyneveket alkotó névelemek és névrészek részletes elemzéséhez is.

Ez utóbbira teszek kísérletet én is, a Szatmár megyében található Krasznabéltek település magyar helyneveit szerkezeti szempontból elemzem, tehát funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai vizsgálatoknak vetem alá.

2. A kutatás menete, célja

Dolgozatomban Krasznabéltek élőnyelvi helyneveit vizsgálom. E nevek szerkezeti elemzésével foglalkozom, és az elemzésem során megfogalmazott következtetéseket ismertetem. Ehhez az alapot a 2024-ben végzett élőnyelvi helynévgyűjtésem adta.

A kutatást a történeti forrásokban fellelhető helynevek összegyűjtésével kezdtem, majd a hagyományos élőnyelvi helynévgyűjtés következett. Az összeírt adatokat végül egy Excel táblázatban rendszereztem. A település története miatt a kutatás során akaratlanul is „belebotlottam” német és román eredetű helynevekbe, ezeket természetesen ugyanúgy feljegyeztem. Terveim szerint a kutatás egy későbbi szakaszában végzem majd el ezeknek a neveknek a vizsgálatát. A kutatásnak ebben a szakaszában kifejezetten a magyar helynevekre fókuszálva végeztem el az elemzést. A magyar helyneveket további csoportokra osztottam, különbséget tettem a bel- és külterületi helynevek között.

Az elemzés során a Hoffmann (1993/2007) által kidolgozott szerkezeti vizsgálati modellt alkalmaztam, amely magában foglalja a helynevek funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai vizsgálatát. A helynevek elemzése során a névrészek funkcióinak ismertetésére, majd szerkezeti sajátosságainak feltárására törekszem, így a helyneveket a lexémák és a morfémák szintjén is vizsgálom.

A kutatás fókuszában elsősorban e település magyar eredetű helyneveinek nyelvi sajátosságai állnak, ugyanakkor a településtörténeti háttér vizsgálata során nyilvánvalóvá vált a sváb közösség jelentős kulturális hatása is. Valamint a román lakosok számának növekedése, a vegyes házasságok jelenléte is befolyásolja az itt gyűjtött helynevek számát. Román nyelvű helynevek szintén akadtak a gyűjtés során, azonban azt fontos leszögezni, hogy ezeket nem elemzési céllal gyűjtöttem, mint ahogyan a magyar helyneveket. Ennek megfelelően a dolgozat egyik fejezetében a sváb és román eredetű helynevek bemutatásával foglalkozom, anélkül, hogy azoknak a szerkezeti elemzésére is részletesen kitérnék.

3. Források

Az élőnyelvi gyűjtés megkezdése előtt a történeti helynevek összegyűjtésével foglalkoztam. A kutatásomban a már említett Pesty Frigyes-féle gyűjtés is fontos szerepet játszott. Az általa összeállított helynévtárat Mizser Lajos Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi helynévtárában (2001) című munkájában közli, mely 33 helynevet tartalmaz Krasznabéltekkel kapcsolatban. A forrás leginkább a település történeti összefoglalására koncentrál, a feltüntetett helynevek között megjelennek ragos formájú alakok is, a névmagyarázat viszont mindegyik név esetében elmarad. A helynevek pontos térbeli lokalizálása ebben a munkában nem valósul meg, az objektumok elhelyezkedésére vonatkozóan csupán általános utalás történik: „(...) Szent Orbán és Sz. János és Pál tiszteletére emelt Kápolnákkal díszlenek, melynek egyike és elsője a Nagy hegy közép csúcsán, utóbbija az ugy nevezett Sándorfalu felé Enencz hegyen (...)” (Mizser 2001: 55.). A Magyar Nemzeti Helynévtár Program többek között Pesty Frigyes helynévgyűjtésének teljes körű feldolgozását tűzte ki célul. 2025-ben megjelent a Pesty Frigyes kéziratos helynévtára 1864 – Szatmár vármegye című kiadvány. Ebben a Mizser Lajos által publikált Szatmár vármegye helyneveit tartalmazó szöveget ellenőrizték, javították és egészítették ki. A javított összefoglalóban 16 helynév jelenik meg Krasznabéltekkel kapcsolatban, ugyanis a javított szöveg a település leírására már nem tér ki (t.i. a többi helynév ebben a leírásban bukkant fel).

Bura László Szatmár megye helynevei (2008) című kötetében Krasznabéltek településével kapcsolatban 208 élőnyelvi és történeti helynevet sorakoztat fel, a felsorolás végén pedig számokkal tünteti fel rajzolt térképeken a helynevek által jelölt objektumok pontos helyét. Az általa végzett élőnyelvi gyűjtés helyneveit és a különböző forrásokban fellelhető helyneveket betűrendben sorolja fel, a nevek mellett pedig zárójelben jelöli a hely fajtáját, számmal való behatárolását. A 208 nevet felsorakoztató forrás 58 belterületi és 150 külterületi nevet tartalmaz. A helynevek fonetikus formában is fel vannak tüntetve, egy-egy helynévnél a név eredete is megjelenik, valamint a német eredetű nevek esetében néhol a névelemek elemzésére is sor kerül: „Sand Acker – 19. sz.: ~ (t) – ném. Sand 'homok' + Acker 'szántóföld'” (Bura 2008: 395).

A kutatásomat segítette továbbá Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és városai című monográfiája (1908), mely szintén történeti adatokat szolgáltatott. A forrásban 4 helynévadat jelenik meg, a ragos forma és névmagyarázat azonban mind a négy esetben elmarad. A történeti forrásokból összegyűjtött információkat a második (1860), a harmadik (1884) és az 1941-es katonai felmérések térképeinek adataival, valamint a mérnöki hivatalból kikért 1900-as kataszteri térkép adataival egészítettem ki. A második és harmadik katonai

felmérés térképei viszonylag kevés helynevet tartalmaztak, ennek ellenére értékes kiindulópontok voltak a kutatás megkezdése során. Az első katonai felmérés térképét azért nem vettem be az elemzésbe, mert azon Krasznabéltek települése nem szerepel.

1. ábra. 1900-as kataszteri térkép egyik szelvénye

Az adatgyűjtési és interjúkészítési folyamatot megelőzően a vizsgált település történeti háttérének tanulmányozására helyeztem a hangsúlyt, amelyben többek között Németh Péter (2008) és a Vönház István (1931) összefoglalói segítettek. A helynevek összegyűjtését a GoogleEarth-en és a GoogleMaps-en feltüntetett nevek kiírásával kezdtem, majd az elérhető kataszteri térképek helynévi adatait is feljegyeztem. Ezt követően a település lakosságának összetételét és területi felosztását vizsgáltam, amely alapján meghatároztam az interjúalanyok kiválasztásának kritériumait.

Az előnyelvi adatgyűjtést 2024 júliusa és szeptembere, valamint 2025. februárja és márciusa közötti időszakokban végeztem el. A gyűjtés során előnyben részesítettem azokat a személyeket, akik a településen születtek, ott nevelkedtek, vagy rövidebb távollét után visszaköltöztek. Kiemelt figyelmet fordítottam azokra, akik hivatásuk révén mind a bel-, mind a külterületeket jól ismerték (például földművesek, mérnökök, polgármester, erdészek). Emellett – a helynév-szociológia eredményei alapján (lásd pl. Szilágyi-Varga 2024) – fontos szempontnak tartottam, hogy az adatközlők az idősebb korosztályhoz tartozzanak, mivel ők rendelkeznek a legátfogóbb ismeretekkel a település helyneveiről és történeti háttéréről. Az

Az interjúk szóban zajlottak le, félig strukturáltak voltak. A félig strukturált interjú lényege abban rejlik, hogy a kutató/interjúkészítő előre megírt kérdésekkel érkezik az adatközlőhöz, azonban ezek a kérdések csupán irányadó szerepet töltenek be, sorrendjük rugalmasan alakítható a beszélgetés során. Az adatgyűjtési folyamat során különböző eszközöket alkalmaztam. Laptop segítségével térképeken történő helynévazonosítást végeztem, míg a beszélgetések rögzítésére mobiltelefont használtam. Az ismeretlen vagy kevésbé ismert helynevek lejegyzésére jegyzetfüzetet alkalmaztam. A gyűjtés során jelentős akadályok nem merültek fel, azonban nehézséget okozott, hogy az adatközlők többsége nem tartott igényt a térképek használatára, illetve azok értelmezése esetenként problémát jelentett számukra. Mindazonáltal ez a tényező nem akadályozta az élőnyelvi gyűjtés lebonyolítását, mivel az adatközlők szóban is pontosan be tudták határolni az egyes helyneveket, bár szükség volt arra, hogy részletesen behatárolják az adott területet. Az adatközlőkhöz előre megírt kérdésekkel érkeztem, melyeknek szabályozó jellege miatt a beszélgetések gördülékenyebben zajlottak. Ilyenek kérdések voltak a következők: „Van-e ennek a területnek más megnevezése is?”, „Hogy hívják azt az utcát, mely a templom irányába vezet?”, „Miért pont így nevezték el az adott területet?”, „Ha a *Vásártérre* szeretnék eljutni, mely utcákon kell végigmennem?”. Az összegyűjtött névanyagot a Magyar Nemzeti Helynévtár Program formai követelményei alapján rendeztem adatbázisba (lásd a 2. ábrát).

2. ábra: A helynévanyag egy része Excel-táblázatban

4. Elemzési modell

A szerkezeti elemzés alapját képező meghatározás szerint „minden névadási aktus szemantikailag tudatos” (Hoffmann 2007: 53). A nevek létrehozatala mindig valamilyen tudatos folyamat eredménye, így szemantikai értelemben egyetlen név sem tekinthető teljesen motiválatlannak.

A funkcionális-szemantikai elemzés során a névrész elemzése válik fontossá, mely az adott helynévhez tartozik. Az elemzés során a névrészek szemantikai tulajdonságait vizsgáljuk, vagyis azt, hogy a helynévben szereplő nyelvi elemek hogyan viszonyulnak a név alapvető jelentéséhez. A már létrejött elemzések azt is kimutatták, hogy funkcionális-szemantikai elemzés végzésekor a helynevek legtöbbször egy- és kétrészes nevekből tevődik össze.

Hoffmann modellje alapján ezeknek elkülönítése abban merül ki, hogy a névrész azonosítása során egy vagy két funkcionális-szemantikai jegyet tartalmazó névrész ismerhető fel (2007: 61). A helynevek névrészei funkciójukat tekintve e meghatározás szerint négy nagyobb csoportba sorolhatóak be: 1. a helynév megjelöli a hely fajtáját, 2. megnevezi magát a helyet, 3. kifejezi a hely valamely sajátosságát, 4. a funkció nem lép kapcsolatba a denotátummal. A négy csoport közül a harmadik (a denotátum kifejez valamilyen sajátosságot) bontható a legtöbb alpontra. Beszélhetünk ugyanis a hely tulajdonságáról: mérete, alakja, anyaga, funkciója, színe stb., vagy a hely valamilyen más helyhez való viszonyáról: a hely valaminek a része, valamilyen irányt jelöl meg stb., a hely valamilyen módon kapcsolódik egy külső tényezőhöz: növényzethez, állatvilághoz, személyhez, eredetéhez stb. A négy nagyobb csoport mellett megtörténhet az az eset is, hogy a denotátum több szempontból is elemezhető, vagy a jelenlegi ismereteink alapján egyáltalán nem kategorizálható.

A helynévben szereplő nyelvi elemeket névelemeknek nevezzük, amelyek magukban foglalják a lexémákat és a névalkotás során használt toldalékmorfémákat (képzőket, jeleket, ragokat). A helynevek lexikális-morfológiai elemzése ezek szerkezetét és nyelvi sajátosságait vizsgálja, vagyis a névrészeket alkotó szavakat és toldalékokat értelmezi. Az elemzés során a lexémák szófaji és jelentésbeli jellemzői is kiemelt szerepet kapnak, hogy megértsük, milyen nyelvi kifejezőeszközök építik fel a helyneveket (Hoffmann 2007: 67–68).

5. A dolgozat tárgya

5.1. Településtörténeti háttér

Krasznabéltek község (Comuna Beltiug) Romániában, Szatmár megyében található, Szatmárnémetitől délre, 35 km-re fekszik, a Kraszna-folyó mellett terül el. A községhez tartozó falvak a következők: északról Szakas (Ratești), keletről Alsóboldád (Boldă), nyugatról Gyöngy (Giungi) és Géres (Ghirișă), északkeletről Krasznasándorfalu (Șandra) öleli körbe. A legelső adat Krasznabéltekről az Anjou-korból származik, amikor Erzsébet királynő 1385-ben az udvarában szolgáló Szász vajda fiainak adományozta a Szatmár megyei királyi birtokot (Sütő 2003: 265–266). 1386-ban Mária királynő levelében szintén megjelenik a település neve, ugyanis engedélyezi, hogy a településen évente vásárt rendezzenek, ennek Szent Bertalan napján, augusztus 24-én kellett megtörténnie (Németh 2008: 27–28, Sütő 2003: 344–345).

A XV. század során Krasznabéltek más településekkel együtt a Bélteki és a Drágfiak tulajdona lett, 1470-ben azonban Bélteki Mihály bünt követett el, területeitől megfosztották, így a megmaradt területek a Drágfi család teljeskörű tulajdonává lettek (Petri 1901: 13).

Drágfi Bertalan (1447–1501) 1481-ben megkezdte az erdődi vár építését, amelynek falába családja címerét is bevészték (Petri 1901: 365). Drágfi Bertalan kezdeményezésére épültek fel 1482-ben a krasznabélteki és az erdődi templomok, gótikus stílusban (Terdik 2010: 329–330). A Drágfi család 1555-ben férfiágon kihalt, birtokaikat 1579-ben II. Rudolf király Lokácsi Prépostváry Bálintnak adományozta, akit 1597-ben Krasznabélteken helyeztek örök nyugalomra; síremléke a Szent László-templom főoltárának alapkövetében található. Fia, Prépostváry Zsigmond Bethlen Gábor korában élt. 1681-ben elrendelték a bélteki vár építését, amely végül nem valósult meg (Petri 1901: 308, Borovszky 1908: 104). A 18. században a Károlyi család jelentős földbirtokossá vált. Károlyi Sándor 1723-ban 15.000 forint ellenében szerezte meg Krasznabélteket, majd halálát követően fia folytatta a birtokgyarapítást (Laczlavik 2021: 243).

A 18. századi pestisjárvány, a fegyveres konfliktusokban elesett katonák, valamint az emigráció következtében Szatmár vármegye népessége jelentősen csökkent. Ennek következtében Károlyi Sándor 1712-ben a kancellária és az Udvari Tanács engedélyét kérte a Német-római Birodalom területéről érkező sváb telepesek betelepítésére. Mivel az elnéptelenedett földterületek megművelése gazdák hiányában ellehetetlenült, Károlyi a betelepítéstől a vármegye gazdasági fellendülését remélte. A gazdasági fejlődés ösztönzése mellett célja volt a katolikus sváb lakosság révén a térség katolikus közösségének megerősítése és bővítése (Vönház 1931: 5–7). 1712. június 16-án Pozsonyból Nagykárolyba indultak a

betelepítésre kiválasztott sváb telepések. Ugyanebben az évben a vármegyébe érkező több száz főt különböző településeken helyezték el, egy részük Erdődön kapott szálláshelyet. Gróf Károlyi Sándor adómentességet és különféle kedvezményeket biztosított számukra, azonban ennek fejében kötelesek voltak teljesíteni az általa előírt feltételeket. A telepések egy része túl megterhelőnek és időigényesnek találta a gróf követelményeit, emiatt egyesek új tárgyalási feltételeket javasoltak, míg mások elhagyták a települést (Vonház 1931: 12–15).

A betelepítés további feszültségeket szült, mivel a helyi magyar lakosság idegenkedett a sváboktól nyelvi és vallási különbségeik miatt. A nekik biztosított kedvezmények sem enyhítették az ellenérzéseket, így egyesek fenyegetéssel próbálták elűzni őket (Vonház 1931: 18–19). Károlyi Sándor 1730-ban végül Krasznabéltekre telepítette át az Erdődön letelepített svábokat (Vonház 1931: 84).

A svábok hátrányos helyzete a 20. században továbbra is fennállt, mivel 1945. és 1949. között kényszermunkára hurcolták őket a Szovjetunióba. A román kormány politikai célja az volt, hogy csökkentse a magyar befolyást a térségben, akadályozta a svábok magyarsághoz való kötődését és identitásuk megőrzését (Boros 2010: 5–7).

A dolgozat egyik zárófejezetében ismertetett német helynevek arra mutatnak rá, hogy a sváb betelepítés nyomán Krasznabéltek településén a mai napig felfedezhetőek olyan nevek, amelyek a település múltjára és a lakosság valamikori megosztottságára utalnak.

3. ábra: Krasznabéltek belterülete a 19. században, katonai térkép szelvénye (1860)

4. ábra: Krasznabéltek belterülete napjainkban, Google Earth-felvétel

5.2.A település társadalomföldrajzi sajátosságai

A 2011-es adatok alapján Krasznabéltek település összlakossága 1306 fő, melyből a település lakosságának 37,4%-a (489 fő) román, 22,3%-a (291 fő) magyar, 13,4%-a (175 fő) roma, 24,0%-a (313 fő) pedig német nemzetiségű.

A település anyanyelvi megoszlását tekintve az arányok a következők: magyar anyanyelvű 54,1% (707 fő), román 38,4% (501 fő), német 4,6% (60 fő).¹¹ Krasznabéltek etnikai és nyelvi megoszlása alapján megfigyelhető, hogy a településen jelentős eltérés van a nemzetiségi hovatartozás és az anyanyelv között. Az adatokból egyértelműen kirajzolódik, hogy a magyar nyelv használatának aránya jóval magasabb, mint ahogyan azt a nemzetiségi adatok alapján várhatnánk. Így arra következtethetünk, hogy más nemzetiségi csoportokhoz tartozó lakosok – elsősorban valószínűleg a németek és a romák – is a magyar nyelvet tartják anyanyelvüknek. Ez többnyire abból is kikövetkeztethető, hogy a román közösség esetében a százalékokat összevetve nem találunk nagy eltérést. Összességében azt mondhatjuk tehát, hogy Krasznabéltek egy többnemzetiségű, többnyelvű település, ahol a magyar nyelv használata kiemelkedő jelentőséggel bír, valamint túlmutat az etnikai arányokon.

A település összlakosságát figyelembe véve elmondható, hogy az 1306 fős település a kistelepülési csoportjába tartozik (Bérczi 2022: 11). A község teljes közigazgatási területét figyelembe véve: 117 km² kiterjedésű, melyből 69,9 km² (59,7%) szántóföld, 24,6 km² (21,0%) mezőgazdasági terület (legelő, gyümölcsös, szőlő), 8 km² (6,8%) erdő, 14,6 km² (12,5%) pedig nem mezőgazdasági terület (ezek beépített részek, utak és folyók).

6. Krasznabéltek élőnyelvi helyneveinek elemzése

6.1. A Krasznabéltek név változatai és a településnév etimológiája

Németh Péter A középkori Szatmár megye települései a 15. század elejéig című munkájában Krasznabéltek település neve több változatban is szerepel: *Beltuk* (1385), *Belthuk* (1414), *Beltuk* (1424), *Belthewk* (1386, 1462). Németh Péter szerint a település a Krasznába folyó Béltek patak miatt kapta a nevét (2008: 27).

Krasznabéltek nevét a különböző katonai felmérések térképein is megtaláljuk. Az Első

¹ A település társadalomföldrajzi sajátosságai című alfejezetet csak a 2011-es felmérés alapján tudtam összeállítani, mivel a legújabb felmérések adatai Romániában sajnos jelenleg is csak korlátozottan hozzáférhetők.

katonai felmérés térképen a *Svab Beltek* forma (EKFT. 1783), a Második katonai felmérés térképen a *Kraszná Béltek* adat (MKFT. 1860), a Harmadik katonai felmérés térképen a *Kraszna Béltek* névváltozat (HKFT. 1884), míg az 1941-es térképen a ma is használatos *Krasznabéltek* név jelenik meg (MKF. 1941). A mérnöki hivatalból kikért 1900-as kataszteri térkép egyik szelvényén *Kraszna-Béltek* néven tüntetik fel a települést (Kat.).

Szirmay Antal Krasznabéltek nevének eredetét egy népetimológikus magyarázaton keresztül Szent László királyhoz kapcsolja. A szájhagyomány szerint a király a településen való tartózkodása során megszomjazott, a katonái egy tököt töltöttek meg borral, melyre a király így felelt: (...) be édes Bélü-tök ez! (...) – a történet szerint ennek emlékére nevezték el a települést Bél-töknek (1810: 156).

Mizser Lajos által összeállított Pesty-féle gyűjtés *Kraszna Bélteknek* nevezi a települést, ebben a munkában a nevet IV. Béla király fiához kötik (Mizser 2001: 54, Terdik: 330). A Földrajzi nevek etimológiai szótára I. kötetében Krasznabélteket romániai településként tüntetik fel, mely az Alföld peremén, Nagykárolytól délkeletre helyezkedik el. A szerző szerint a név két részből tevődik össze: a *Kraszna* előtag a közeli Kraszna folyóra utal, míg a *Béltek* név eredete feltehetően a középfelnémet *walt-eck* kifejezésből származik, melynek jelentése 'erdőszöglet, erdősarok.' A román *Beltiug* névváltozat pedig a magyar *Krasznabéltek* megfelelője (Kiss 1988).

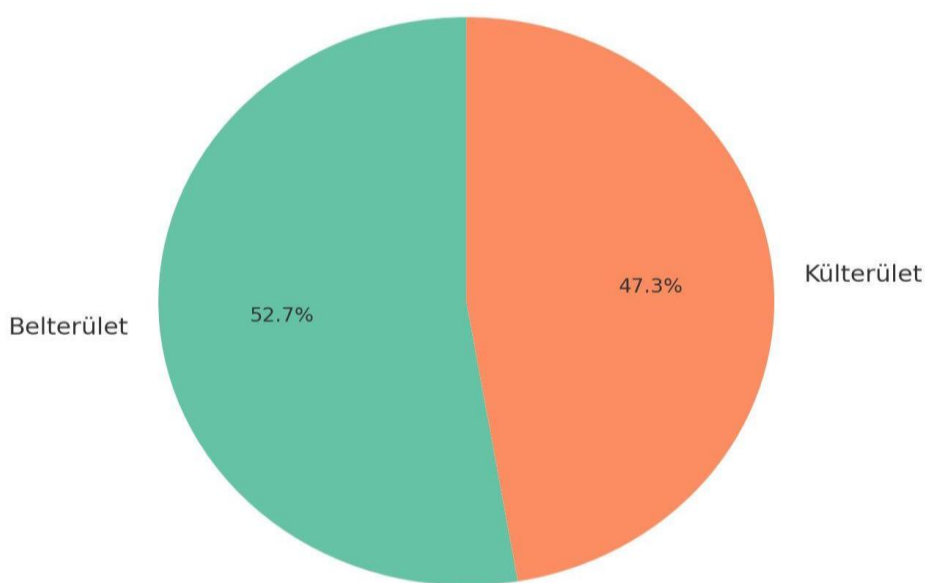
6.2.A helynevek helyfajták szerinti megoszlása

A helynévkutatás szempontjából a névadás meghatározó jelentőséggel bír. A népi, tehát természetes, spontán névadás mindig egy ösztönös folyamat eredménye, amelynek során a névadó a megnevezett objektum valamely jellegzetes tulajdonságát emeli ki és alakítja nyelvi formává. Ezzel szemben a mesterséges, tudatos névadás egy rövidebb, intézményesített eljárás keretében valósul meg, ahol a denotátum és a név közötti kapcsolat nem szükségszerűen közvetlen vagy motivált, leginkább a már kialakult névmodellekhez kapcsolódik. Hoffmann példájában a *Hosszú-dűlő* megnevezése nem egy közsői szerkezetből ered, amely olyan kijelentésekben hangozhatott volna el, mint például: *Ez egy hosszú dűlő.* vagy *Kimegyek abba a hosszú dűlőbe.* Ehelyett e nevet az elnevező a már meglévő névállományban fellelhető hasonló nevek mintájára hozta létre (2007: 30–31).

Krasznabéltek településén napjainkban is jelentős mennyiségű szántóföld található, emellett a környéken számos szőlőültetvény jellemzi a tájat, különösen a település keleti részén, ahol a *Bélteki-erdő* terül el. A település helyneveit vizsgálva feltűnő, hogy a külterületek nevek

nagyobb számban fordulnak elő a belterületi elnevezésekkel szemben. Ez a jelenség nem meglepő, hiszen a mezőgazdaság, valamint a szőlőhegyek gondozása még mindig jelentős szerepet játszik a település lakóinak életében. Ebből kifolyólag a dolgozatban külön elemzem a bel- és külterületi neveket, azon belül pedig az egy- és kétrészeseket. A helynévanyag összesen 272 helynevet tartalmaz. Ebből 225 magyar, 40 román, 5 német és 2 hibrid (német és magyar) helynév szerepel, ezen belül a magyar belterületi helynevek száma 118 (52,68%), míg a külterületi neveké 107 (47,32%).

Krasznabéltek helyneveinek elemzése előtt fontos megjegyezni, hogy az elemzés jelentősen támaszkodik a névmagyarázatra. A legnagyobb bizonyossággal azokban az esetekben vonhatunk le következtetéseket, ahol rendelkezésre állnak adatok a név eredetéről és motivációjáról. A bizonytalanságok pedig jellemzően az információhiányból és az eltérő értelmezési lehetőségekből fakadnak.

5.ábra Krasznabéltek helyneveinek megoszlása

6.3. A belterületi nevek elemzése

6.3.1. A belterületi nevek funkcionális-szemantikai sajátosságai

A funkcionális-szemantikai elemzés során kiemelt jelentőséggel bír a névrészek vizsgálata, mivel ezek határozzák meg a helynevek belső szerkezetét és jelentésbeli összetevőit. Az elemzés első lépéseként meghatározzuk, hogy az adott helynév egyrészes vagy kétrészes név, majd a névrészeket funkciójuk alapján kategorizáljuk. A dolgozatban alkalmazott elemzési modell három fő funkció mentén rendszerezi a névrészeket: sajátosságjelölő (S), megnevező (M) és fajtajelölő (F) funkciók szerint. A sajátosságjelölő funkció további alcsoportokra bontható, amelyek lehetővé teszik a helynevek pontosabb értelmezését és besorolását. A vizsgálat eredményeként kirajzolódik, hogy az egyes helynevek mely kategóriába sorolhatóak, ezáltal pontosabb képet kapunk a helynevek funkcionális-szemantikai szerepéről (Hoffmann 2007: 55–56).

Krasznabéltek helynévanyaga 118 belterületi helynevet tartalmaz, melyből 39 egyrészes és 79 kétrészes.

Az egyrészes belterületi nevek esetében a fajtajelölő funkcióval bíró helynevek a következők: *Rét, Vásártér, Pincesor, Parókia, Posta, Kráma* (< r. *cramă* 'borpince, borozó' (RK.)), *Gyógyszertár, Óvoda, Malom, Sikátor, Kultúr, Kötöde, Kápolna, Kultúrház, Kultúrotthon, Temető, Iskola, Rendőrség, Mozi, Fűszerbolt, Téglaszín* (a téglaszín ebben az esetben egy tároló helyiséget jelöl), *Jégverem, Piactér, Pincék, Borfeldolgozó, Káposztás, Lőfürösztő, Disznóhízlalda, Pálinkafőző, Homokszőlő, Orvosi rendelő, Polgármesteri hivatal*

Az egyrészes belterületi nevek közül a sajátosságjelölők a következő alkategóriákba kerültek: *Cigánysor* (az ott élő emberekhez kapcsolódó viszonyt fejez ki), *Bruttler Bubiéké* (a személyre, tulajdonosra utal). Belterületi neveket illetően megnevező szerepű név a *Kötélverő*, mely ebben az esetben metonimikus úton ragadványnévből alakult át építménynévvé. *Sírköves* és *Koporsós* helynevek szintén a sajátosságjelölő kategóriába sorolhatóak, mivel mindkettő arra utal, hogy az adott helyen élt a sírkő- illetve a koporsókészítő. Megnevező funkció az egyrészes nevek esetében a *Tricotex*, mely a *Kötöde* másik megnevezése.

A kétrészes helynevek névrészeinek vizsgálatakor szintagmatikus viszony figyelhető meg a tagok között, amely alapján elkülöníthető az alaprész (főtag) és a bővítményrész (alárendelt tag). Az alaprész a név szerkezeti középpontját képezi, míg a bővítmény ennek jelentését pontosítja vagy árnyalja. A névrészek közötti kapcsolatok alapján többféle névmodell is azonosítható: M+F, S+F, M+M, S+M, (M+S) (Hoffmann 2007: 63–64).

A belterület kétrészes neveit illetően nagy számban az S+F funkció jellemző a

leginkább, vagyis az olyan helynevek, melyekben az előtag a hely sajátosságát, az utótag pedig a hely fajtáját jelöli meg: *Régi temető*, *Kollektív utca*, *Pék utca* (az ott lévő építmény, pékség miatt), *Sinka-ház* (Sinka a hely tulajdonosa).

Az S+F funkciójú nevek bővítményeit figyelembe véve feltűnhet, hogy leggyakrabban a hely valamely külső dologhoz, körülményhez való viszonyára utaló bővítményrész fordul elő. A következőkben ezt mutatom be alcsoportokra lebontva:

Az S+F funkciójú nevek esetében a leggyakoribb eset, amikor a bővítményrész birtok-birtokos esetet jelöl, a következő nevekben jelenik meg az ilyen típusú funkció (összesen 20 név): *Palcsó-ház*, *Sinka-ház*, *Péter Tóni kocsmája*, *Merk tibi kötődéje*, *Golglanc-ház*, *Golglanfőle ház*, *Urasági-ház*, *Reszler villa*, *Urasági pince*, *Winter-ház*, *Hetei-pince*, *Csipainé háza*, *Heim Béla-ház*, *Rés-ház*, *Hosszú Jóska háza*, *Hosszú Jóska bácsi pincéje*, *Bodorék háza*, *Tanár háza*, *Tanár pincéje*, *Táblás-földek*, *Steiner-ház*, *Teveli-árok*. Ide sorolható a következő három helynév is: *Bélteki könyvtár*, *Bélteki korház*, *Bélteki-erdő*, ugyanis a bővítményrész kifejezi, hogy az alaptag minek a birtokában is áll. A *Református temető*, *Katolikus temető*, *Zsidó temető*, *Ortodox temető*, *Ortodox templom*, *Katolikus templom*, *Román temető*, *Román templom* helynevekben a felekezet áll a birtokos pozícióban, így a bővítményrész birtokok-birtokos esetet fejez ki.

A második legnagyobb kategória az S+F funkciójú nevek esetében, amikor a bővítmény a hely viszonyát fejezi ki az ott élő emberrel/emberekkel szemben (összesen 16 név): *Leibersikátor*, *Orsó-sikátor*, *Ember Guszti-sikátor*, *Cseh Jankóék utcája*, *Bálintfi-sikátor*, *Vinkler Károly bácsiék* (ebben az esetben a személynév alakult át helynévvé), *Öregek otthona*, *Szódavizes-ház* (a szódavizes ebben az esetben ragadványnév, Szódavizesnek nevezték azt, aki a településen a szódavizet készítette és árulta), *Cigány-tó*, *Palcsó utca*, *Hetényi Aladár-utca*, *Cubushtean utca*, *Cigánynegyed*, *Zenészek utcája*, *Muzsikások utcája* (itt mindkét esetben az etnikai csoportra, a romákra vonatkoznak a nevek), *Búzás utca*.

Nagyobb kategória még, amikor a bővítmény a hely és az ott lévő építmény közötti kapcsolatot fejezi ki (összesen 12 név): *Templom utca*, *Templom sikátor*, *Malom sikátor*, *Pék sikátor*, *Patika utca*, *Téglaszín utca*, *Orvosi rendelő*, *Polgármesteri hivatal*, *Temető utca*, *Malom utca*, *Szódavizes utca* (ebben az esetben már nem a ragadványnévre, hanem a házra kell gondolni, ahol a szódavizet árulták), *Pék utca*. A *Pék utca* esetében a helynév bővítményrésze utal egyaránt az épületre és az ott dolgozó emberekre is. A bővítményrész hely funkcióját a következő nevekben fejezi ki: *Perzsaszőnyeg-gyár*, *Kert-pótlék*.

Jellemző még, hogy a bővítményrész utal az adott hely valamilyen tulajdonságára: *Nagy utca* (a hely mérete), *Régi temető*, *Új temető*, *Ótemető* (a hely kora), *Rét utca* (az ott lévő növényzet miatt), *Kenderes utca* (funkciója miatt, itt préselték a kendert)

A legkisebb arányban a bővítményrészben az irányt megjelölő funkció jelenik meg: *Szakaszi utca*, *Gyöngyi utca*, *Ákosi utca*, *Dobrai utca*, valamint a hellyel kapcsolatos esemény is kifejeződik két név esetében: *Akasztófadomb-út* (régén akasztást hajtottak itt véhez azokon, akik súlyos bűnt követtek el), *Kollektív utca* (az államosítás idején mindenki tulajdonág begyűjtötték, majd az állam egyforma házakat építtetett az ott élő családoknak).

Három név esetében a funkció nem áll kapcsolatban a denotátummal, emlékeztető funkció jelenik meg: *Sălăgean Viorel szobor*, *Sălăgean Viorel iskola*, *Sălăgean Viorel könyvtár*, *Szent László templom* (ezekben a nevekben leginkább a település számára fontosabb személyek nevének megörökítése volt a cél). Egy helynévben pedig a bővítményrészben megjelenő sajátosság at ott lévő állathoz/állatokhoz kapcsolódik: *Disznó-sikátor*.

Egy helynév esetében figyelhető meg, hogy a név konvenció útján jött létre: *Virágos utca*, ugyanis a név román megfelelője hivatalos névadás eredménye.

A helynévanyagban felfedezhető az M+F funkció is a következő nevekben: *Matt-pince*, *Matt-épület*, mely a *M.A.T.* mozaikszóból alakult, valamint a *Szemete utca*, melynek bővítménye a *S.M.T.* < r. *Stațiune de mașini și tractoare* 'gépállomás' rövidítése, valamint az *Erdő alja*, *Nagy-hegy-dűlő*, *Ákosi-hegy alja*, *Gundi-hegy-dűlő*, *Ló-kert-alja* helynevek is ide tartoznak.

Megjelenik olyan helynév is a helynévanyagban, amely a többféleképpen elemezhető nevek kategóriájába sorolható. Krasznabéltek helyneveit tekint ide sorolható a *Fő utca* helynév, mely egyrészt besorolható a konvencionális funkció alcsoportba is, ugyanis létezik a helynévnek román, hivatalos névváltozata is, a *Strada principală*. Azonban besorolható az S+F funkciójú nevek közé is, hiszen a bővítményrész kifejezheti a hely funkcióját, működését. Ebben az esetben az az utca, mely a településen halad végig, a főutca szerepét tölti be.

A belterületi helynevek vizsgálata során kirajzolódik, hogy az egyrészes nevek nagyobb arányban sorolhatóak a fajtajelölő kategóriába, míg a kétrészes nevek esetében a sajátosságjelölő funkció a leggyakoribb, legkisebb arányban pedig a megnevező funkció található meg. A kétrészes nevek esetében túlnyomórészt a bővítményrészben a birtok-birtokos viszony fejeződik ki, legkisebb arányban pedig a belterületi kétrészes nevek esetében az M+F funkció jellemző a legkevésbé. Továbbá megemlíthető, hogy alaptagként legtöbb esetben a 'ház', 'utca', 'sikátor' vagy egyéb építmény megnevezése jelenik meg.

6.3.2. A belterületi nevek lexikális-morfológiai sajátosságai

Az egyrészes belterületi helynevek lexikális-morfológiai vizsgálata során különböző névalkotási minta vált felfedezhetővé. A 39 belterületi egyrészes név közül 15 nevet találunk, melyek egy névelemet tartalmaznak: *Kápolna, Malom, Iskola, Óvoda, Posta, Mozi, Kultúr, Kötöde, Kereszt* helynevek a köznevek csoportjába tartoznak, a *Rét, Sikátor, Parókia, Kráma, Temető* helynevek földrajzi köznevek csoportjába sorolhatóak. El kell különítenünk az egyrészes neveken belül a következő helyneveket: *Pincesor, Vásártér, Jégverem, Cigánysor, Piac tér* ugyanis ezek már két névelemet tartalmaznak, vagyis összetett földrajzi köznevek alkotják. Összetett köznevek kategóriája is megtalálható a helynevek között a következő neveken: *Gyógyszertár, Kultúrház, Kultúrotthon, Rendőrség, Fűszerbolt, Benzinkút, Pálinkafőző, Disznóhízlalda, Téglaszín*.

A helynévanyag egyrészes belterületei között több helynévben is megjelenik két névelem. A nevek között megjelennek olyanok is, melyekben a közszó + -s képző kapcsolata figyelhető: *Sírköves* (*sírkő* közszó + -s képző), *Káposztás* (*káposzta* közszó + -s képző), *Koporsós* (*koporsó* közszó + -s képző). A *Pincék* helynévben a köznév és a többesszám jele fejeződik ki. A *Bruttler Bubiéké* helynévben a birtokjellel ellátott tulajdonnevet figyelhetjük meg. Három olyan nevet találunk, amely folyamatos melléknévi igenévből alakult, ez a: *Kötélverő, Temető, Kuglizó* (ez a lexéma ma már elsősorban főnévként értendő), és további egy olyan adat van, amely egy közszó és egy melléknévi igenév összekapcsolásából jött létre: *Lófürösztő*.

A kétrészes neveket illetően két olyan név jelenik meg a névanyagban, melyeknek bővítményrésze nehézséget okozott a kategorizálás során, ezek a: *Matt-pince, Matt-épület* (a *M.A.T.* mozaikszó, tulajdonnév + *pince* köznév) és a *Szemetes utca* (a *S.M.T.* < r. *Stațiune de mașini și tractoare* 'gépállomás' rövidítése, vagyis tulajdonnév + *utca* köznév kapcsolata).

A kétrészes belterületi helynevek szerkezetét vizsgálva többféle kapcsolódási mintát különböztethetünk meg. Az elemzés során kiemelkedő arányban jelent meg a személynév + földrajzi köznév típusú szerkezet ilyen példák a *Cubuştean utca, Hetényi Aladár utca, Búzás utca, Ember Guszti-sikátor, Palcsó-utca*. Gyakori szerkezet a tulajdonnév (személynév) + köznév típusú szerkezet, összesen 15 névben jelenik meg: *Sinka-ház, Hetei-pince, Sălăgean Viorel szobor, Schumi-kápolna, Golglanc-ház*. Megjelenik a helynévanyagban az az eset is, amikor a tulajdonnév mellett megjelenő földrajzi köznévhez birtokos személyjel is társul, ilyen például a *Cseh Jankóék utcája* helynév, valamint a birtokos személyjel kapcsolódhat köznévhez is, például a *Merk Tibi kötődéje* vagy *Péter Tóni kocsmája* helynevekben. Hasonlóan gyakori a köznév + földrajzi köznév típusú szerkezet, ebbe a csoportba tartoznak például a következő

nevek: *Patika utca, Temető utca, Malom utca, Disznó-sikátor, Rét utca* és *Téglaszín utca, Pék sikátor*. A melléknév + földrajzi köznév szerkezet szintén gyakori, ilyenek a következő helynevek: *Nagy utca, Fő utca, Kollektív utca, Cigány-tó, Román-temető*, az ilyen típusú névből összesen 10 szerepel a helynévanyagban. Jellemző továbbá, hogy a melléknévhez köznév kapcsolódik, például az *Ortodox templom* és a *Román templom* helynevekben. A melléknevek mellett gyakori a képzett melléknevek megjelenése is, legtöbb esetben köznévvvel társulnak: *Béltéki könyvtár, Orvosi rendelő, Polgármesteri hivatal*, vagy földrajzi köznév kapcsolódik hozzájuk: *Régi temető, Dobrai forduló, Virágos utca*. Képzett melléknév esetén a helynév vagy -s vagy -i képzővel jön létre, ez a külterületi nevek esetében is így van.

A belterületi kétrészes nevek között továbbá találhatók olyan nevek is, melyekben a köznévhez többes szám jele társul, valamint a földrajzi köznévhez birtokos személyjel kapcsolódik (köznév + -k mint a többesszám jele + földrajzi köznév + -ja/-a birtokos személyjel): *Muzsikások utcája, Zenészek utcája*, vagy a többesszám jelével ellátott köznévhez birtokos személyjellel ellátott köznév kapcsolódik: *Öregek otthona, Bodorék háza*. Ritkább eset, de a helynévanyagban felfedezhető a tulajdonnév és a többes szám jelének kapcsolata: *Vinkler Károly bácsiék*. Jellemző még, hogy a bővítményrészhez nem kapcsolódik toldalékmorféma, hanem az alaptag bővül: *Tanár háza, Tanár pincéje* (köznév + birtokos személyjellel ellátott köznév). A *Csipainé háza* helynévben a képzett tulajdonnév (a -né asszonynévképző) + birtokos személyjellel ellátott köznév kapcsolata fedezhető fel. A *Gonglanc-féle ház* helynévben pedig a *féle* utótaggal ellátott tulajdonnév (személynév) + köznév kapcsolata fedezhető fel.

Földrajzi köznév + földrajzi köznév kapcsolat egy belterületi kétrészes névben fedezhető fel, ez pedig a *Rét utca*.

Összegzésként elmondható, hogy a belterületi egyrészes nevek esetében a földrajzi köznév és a köznév megjelenése a legjellemzőbb, a kétrészes nevek esetében pedig eltérő kapcsolódási mintákat figyelhetünk meg. A leggyakoribb a tulajdonnevek, azon belül is a személynevek használata, valamint a kétrészes neveknél is többször felbukkan a földrajzi köznév vagy a köznév kapcsolódása más elemekkel. A toldalékmorfémákat megvizsgálva felfigyelhetünk arra, hogy a képzők és a jelek megjelenése kiemelkedő szerepet kapnak, gyakori az -i, -s képző, valamint a birtokos személyjel, mely kapcsolódhat a személynévhez, vagy akár a földrajzi köznévhez, köznévhez is.

6.4. A külterületi nevek elemzése

6.4.1. A külterületi nevek funkcionális-szemantikai sajátosságai

A külterületi nevek csoportosítása során beigazolódni látszott az az állítás, miszerint az egyrészes nevek alacsonyabb százalékban jelennek meg a kétrészes nevekkel szemben. A külterületi nevek közül (összesen 107 név) 11 egyrészes és 96 kétrészes. A névrészfunkciók (fajtajelölő: F, sajátosságjelölő: S, megnevező: M) a külterületi egyrészes neveket illetően a következőképp oszlanak meg: legnagyobb arányban a fajtajelölő funkció fordul elő, ezt követi a sajátosságjelölő, a legkisebb arányban pedig a megnevező funkció fedezhető fel.

A külterületi egyrészes nevek esetében legnagyobb arányban a fajtajelölő funkció jelenik meg, a következő nevekben láthatjuk: *Híd*, *Erdő*, *Kereszt*, *Benzinkút*, *Fürdő*, *Kavicsbánya*, *Homokszőlő*, *Kuglizó*, *Kápolna* (a *Kápolna* helynév a belterületi egyrészes nevek között is jelentkezik, ennek oka, hogy a településen két kápolna található, az egyik a *Katolikus temető*nél, a másik pedig a *Nagy-hegyen*, más néven *Szent Orbán kápolnájának* is nevezik). Sajátosságjelölő funkció a *Hetei*, *Müller* (ezen helynevek családnévekből alakultak át helynévvé), valamint a *Kávé*, mely megnevezés egy patak zavaros színére utal. Az egyrészes nevek esetében megnevező funkció csak a *Kraszna* helynév esetében jelentkezik.

A kétrészes külterületi nevekben a legtöbb esetben itt is az S+F funkció jelenik meg, tehát olyan nevek, amelyeknek alaprésze a hely fajtaját jelöli meg, a bővítményrész pedig valamilyen sajátosságra utal: *Nagy-hágó*, *Nagy-hegy*, *Kis-hágó*, *Nagy-hegy dűlő* (a hely méretére utal), *Bükk-erdő* (az ott termő növényzetre utal), *Kecske-hegy* (az ott lévő állatra utal), *Büdös árok* (a víz szagára utal), *Homok-mező*, *Homok-föld* (a hely anyagára utalnak), *Ló-kert* (az ott lévő állatokra utal), *Pótlék-kert* (a hellyel kapcsolatos eseményt fejezi ki).

Két névben fedezhető fel az M+F funkció, ezek olyan nevek, amelyekben az alaprész a hely fajtaját, a bővítményrész pedig magát a helyet jelöli meg: *Kraszna-folyó*, *Cser-hát-erdő*. A külterületi kétrészes nevek elemzése során bebizonyosodott, hogy a bővítményrész legtöbbször a hely valamilyen sajátosságot fejezi ki, azon belül pedig különböző kategóriákat különíthetünk el. A következőkben ezeket az alcsoportokat mutatom be:

A belterületi kétrészes nevekhez hasonlóan a külterületi kétrészes nevek esetében is a bővítményrész a birtok és birtokos viszonyt fejezi ki (összesen 34 név): *Aradi Tibi földjei*, *Reizer tag*, *Pénzes-tag*, *Teffenhart Vili tagja*, *Uraság szőlője*, *Májer-tag*, *Bruttler-tag*, *Pech-tag*, *Pléth tag*, *Slangen-tag*, *Hetei-tag*, *Dobai-tag*, *Sinka-tag*, *Fugel-tag*, *Hélinger-tag*, *Siklósi-tag*, *Hermann-tag*, *Hetényi-tag*, *Verzál-tag*, *Winter Hoffen-tag*, *Kint-tag*, *Henninger-tag*, *Pénzes-domb*, *Hosszú Vili tagja*, *Fonó-tag*, *Pál szőlője*, *Pink-tag*, *Községi-erdő*, *Hartmann-tag*, *Pap-*

tag, Gelle-pusztá, Velti-kút, Velti-tag, Bauler-tag.

Második legnagyobb arányban a bővítményrész a hely méretét fejezi ki (összesen 8 név): *Nagy-hegy, Nagy-hágó, Kis-hágó, Hosszú rét, Nagy-erdő, Kis-kút, Nagy-lanka, Nagy-szőlő-hegy*, valamint jellemző az az eset is, amikor bővítményrész viszonyított helyzetet fejez ki: *Alsó-lókert, Felső-lókert, Alsó keresztút, Első-, Második-, Harmadik-híd, Ákosi-hegy alja.*

A külterületi kétrészes helynevek között megjelenik olyan név is, mely szerkezetben a bővítményrész az ott található növényzetre utal: *Akácos-erdő, Kenderes-kertek, Bükk-erdő*, valamint az ott lévő állatvilágra: *Ló-kert, Kecske-hegy.*

A belterületi kétrészes nevekhez viszonyítva a külterületi kétrészes nevek esetében alacsonyabb számban jelenik meg az a szerkezet, mely során a bővítményrész kifejezi a hely és az ott élő személy közötti kapcsolatot: *Schupler-völgy, Schupler-domb, Gundi-hegy, Pénzes-domb.* Megjelennek olyan helynevek is, melyekben kifejeződik az ott lévő építménnyel való kapcsolat: *Kereszt-hegy*, valamint a hely eredetére vonatkozó bővítményrész megjelenése is felfedezhető a *Schumi-kápolna* helynévben (Schumi nevezetű család állította).

A hely korára egyetlen helynévben találunk utalást, ez pedig az *Új-földek*, valamint a hely anyaga a *Homok-szőlő és a Vályogos-föld helynevekben* figyelhető meg. Jellemző még, hogy a bővítményrészben az irány megjelölése szerepel: *Fürdő út* (a településen található, ma már nem működő fürdőbe vezet), *Boldádi út* (Boldád településre vezet), *Ákosi forduló* (Ákos településre vezet), *Dobrai forduló.*

A gyűjtés során előkerült több olyan név is, amelyek a hellyel kapcsolatos eseményt jelölik meg, ilyen a *Bata halma* és a *Baka-halom*. Mindkét név esetében a *Bata/Baka* az adatközlők szerint *Batu kánra* vezethető vissza, kinek a katonáit egy tömegsírba temették, így alakult ki a nevek által megnevezett halom. Szintén ebbe a kategóriába sorolható a *Döggút* és a *Dög-tér* (a *Döggútban* helyezték el a döglött állatokat, a hely pedig, ahol a kút található, az a *Dög-tér*), az *Éjjeli-legelő* (az állatokat vitték ki ide), valamint az *Ördög-patak*, melynek jelentését a válaszadók ahhoz kötötték, hogy a víz mélysége miatt többen is veszélyes helyzetbe kerültek, ha ebbe a bizonyos patak vizébe merészkedtek.

A kétrészes külterületi nevek között két olyan név szerepel, melyekben a bővítményrész funkció nem áll kapcsolatban a denotátummal: *Mária-patak*. A *Mária-patak* helynévének eredetére vonatkozóan nem áll rendelkezésre konkrét forrás. Bár a Magyarország vármegyéi és városai című enciklopédiában a *Mária-patak* névalak említésre kerül, annak etimológiáját a mű nem tárgyalja (Borovszky 1908: 3). Hasonlóképpen, Konecsny Károly munkájában is előfordul a *Mária-patak* név, azonban a szövegben nem jelenik meg a helynév jelentése, ugyanis a névvel kapcsolatban más vízrajzi és földrajzi szempontok kerülnek előtérbe (2023: 59–65).

A *Szent Orbán kápolna* helynévben szintén nem kapcsolódik a bővítményrész a

denotátummal, azonban emlékeztető szerepe van, ugyanis (Szent Orbán nevéhez kapcsolódik a termés megvédése a fagytól, mivel a településen számos szőlőtermesztő él, így nem meglepő a névválasztás.

A kutatás során a kétrészes nevek esetén egy olyan név akadt, amelynek értelmezése és behatárolása nehézséget okozott, ez pedig a *Rótibasa* helynév. Az adatközlők közül többen is megjegyezték, hogy ismerik a nevet, de többet nem tudnak mondani róla.

A külterületi nevek elemzése során kirajzolódott, hogy a nevek ugyanazt az eredményt mutatják kategorizálásuk során, mint a belterületi nevek: az egyrészes nevek a fajtajelölő, a kétrészes nevek pedig a sajátosságjelölő kategóriába sorolhatóak leginkább. Legnagyobb arányban a birtok és birtokos jelenik meg, mint bővítményrész, jellemző még, hogy valamilyen tulajdonság fejeződik ki, vagy esetleg az ott élő személlyel áll kapcsolatban az adott helynév bővítményrésze. A leggyakoribb szerkezet tehát az S+F típusú szerkezet, kevésbé gyakori pedig az M+F típus.

6.4.2. A külterületi nevek lexikális-morfológiai vizsgálata

A külterületi névanyag egyrészes neveit vizsgálva hasonló eredményeket kaptam, mint a belterületi nevek egyrészes helyneveinek vizsgálata során, a belterületi és külterületi nevek között tehát nem fedezhető fel nagy ingadozás, ha a lexikális-morfológiai vizsgálatot vesszük figyelembe.

Az egyrészes külterületi nevek esetében leggyakoribb eset, amikor a névelem földrajzi köznévből alakult: *Híd*, *Erdő*, *Kereszt*, *Erdő*, köznévből alakult a *Kávé* és a *Kápolna* helynév valamint tulajdonnévből, személynévből alakult a következő két helynév: *Hetei*, *Müller*. Két névelemet tartalmazó nevek közé sorolhatjuk a *Benzinkút* és a *Kavicsbánya* helyneveket.

A külterületi kétrészes nevek esetében szintén eltérő szerkezetű helyneveket fedezhetünk fel, a következőkben ezeket mutatom be részletesen:

A kétrészes külterületi nevek esetében a személynév + földrajzi köznév típusú szerkezet jelenik meg a legnagyobb arányban, összesen 32 névben: *Pénzes-domb* (a Pénzes itt ragadványnévnek számít), *Schumi-kápolna*, *Reizer-tag*, *Májer-tag*, *Bruttler-tag*, *Pech-tag*, *Hetei-tag*, *Siklósi-tag*, *Hetényi-tag*, *Pink-tag stb.* Jellemző még, hogy a földrajzi köznévhez birtokos személyjel is társul: *Teffenhart Vili tagja*, *Pál szőlője*, *Aradi Tibi földjei*, *Hosszú Vili tagja*, *Uraság szőlője*. A második leggyakoribb szerkezet a melléknév + földrajzi köznév típus, melyből összesen 11 van: *Hosszú-rét*, *Kis-kút*, *Kis-hágó*, *Nagy-hágó*, *Nagy-hegy*, *Büdös-árok*, *Nagy-erdő*, *Nagy-lanka*, *Új-földek*. A leginkább jellemző melléknevek a *kis*, *nagy*, *alsó*, *felső*

melléknevek.

Továbbá gyakori az az eset is, hogy a különböző településnevekhez *-i* képző is társul, ezeket a képzett melléknevek kategóriájába is sorolhatjuk, ilyenek típusú névből összesen 11 található meg a helynévanyagban: *Ákosi-hegy, Boldádi-patak, Bélteki-erdő, Bélteki fürdő, Ákosi forduló, Dobrai forduló, Boldádi út*. A köznév + földrajzi köznév szerkezet a következő nevekben fordulnak elő: *Fürdő út, Kecske-hegy, Bükk-erdő, Ló-kert, Homok-mező, Pótlék-kert, Homok-föld, Ördög-patak, Kereszt-hegy*, összesen 12 névben. Előfordul olyan is, hogy a közszóhoz *-s* vagy *-i* képző is társul: *Táblás-földek, Akácos-erdő, Kenderes-kertek, Községi-erdő, Éjjeli-legelő*. Olyan esetben, amikor a közszó mellé *-s* képző kapcsolódik a közszó képzett melléknévvé alakul. A kétrészes külterületi nevek esetében egy olyan név fedezhető fel, melynek szerkezete a személyt jelölő köznév + földrajzi köznév kategóriájába sorolható be, ez pedig a *Pap-tag*. A névanyagban három olyan helynév jelenik meg, amelyek a számszavak szerinti felosztás kategóriába, azon belül a sorszámnevek közé sorolható: *Első-híd, Második-híd, Harmadik-híd*. Egy olyan név jelenik meg, melyben a földrajzi köznév + közszó szerkezet jelenik meg: *Kert-pótlék*.

A helynévanyagban felfedezhető a tulajdonnév (helynév) + földrajzi köznév kapcsolat is a következő nevekben: *Nagy-hegy-dűlő, Kraszna-folyó, Gundi-hegy-dűlő*, valamint jellemző, hogy a földrajzi köznévhez birtokos személyjel is kapcsolódik: *Ákosi-hegy alja*. A *Ló-kert alja* helynévben összetett földrajzi köznév és birtokos személyjellel ellátott földrajzi köznév kapcsolata figyelhető meg. A kétrészes külterületi neveket megvizsgálva arra következtetésre juthatunk, hogy a személynevek, melléknevek, közszavak és azoknak képzőkkel ellátott formái fordulnak elő névelemként a leggyakrabban. A helynévanyagban felfedezhető továbbá a földrajzi köznév + földrajzi köznév kapcsolat is: *Kert-pótlék*, valamint jellemző még, hogy a földrajzi köznév birtokos személyjelet is kap: *Erdő alja*. Két esetben figyelhető meg a melléknév + tulajdonnév (helynév) szerkezet: *Alsó-Seprűs-földek, Nagy-Szőlő-hegy*.

A külterületi helynevek esetében elmondható, hogy a belterületi nevekhez hasonlóan itt is nagy arányban jelennek meg a földrajzi közneveket, közneveket tartalmazó helynevek. A kétrészes nevek esetében szintén kiemelkedő számban jelennek meg a személynevek, földrajzi köznevek, a köznevek pedig alacsonyabb számban érthetők tetten a belterületi kétrészes nevekhez képest. Toldalékmorfémákat tekintve szintén a képzők (*-s, -i*) és a jelek (birtokos személyjel) a leggyakoribbak. Összegzésként levonható az a tény, hogy lexikális-morfológiai vizsgálat szempontjából a belterületi és a külterületi nevek között nagy ingadozás nem fedezhető fel.

6.5. A román és német helynevek a helynévanyagban

A településtörténeti háttér áttekintése alapján egyértelmű, hogy a település története szorosan összefonódik a svábokkal, és ez a kapcsolat kisebb százalékban, de napjainkban is jelen van. A történeti adatok gyűjtésekor jól látszott, hogy a kataszteri térképeken több helyen is feltűnnek német helynevek. Ezek a helynevek tehát részben a korabeli nyelvi és etnikai viszonyokat is tükrözik. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy ezek a nevek az idő előrehaladtával eltűnnek a térképekről; az 1941-es Magyarország Katonai Felmérés térképén már nem szerepel egyetlen német helynév sem Krasznabéltek térségében (1941). Ezzel szemben a román helynevek megjelenése egyre hangsúlyosabb. Történelmi szempontból jól látható, hogy 1941-es felmérés előtt még nem volt feltüntetve egy román név sem, viszont az 1941-es térképen már több helyen feltűnnek, leginkább a településnevek esetében, gyakran a magyar változattal együtt.

Az élőnyelvi adatgyűjtés során többször előfordult, hogy az adatközlők a helynevek román megfelelőit is elmondták. Jellemző volt, hogy a magyar anyanyelvűek vagy a magyar nyelvet aktívan használók mindig először a magyar nevet mondták, és csak ezután tették hozzá a román változatot. Ezzel szemben azok, akik mindkét nyelvet egyformán használják, de a román nyelv dominánsabb a kommunikációjukat illetően, gyakran a román nevet említették meg először.

A helynévanyagban szereplő román nevek többsége valamilyen utcanevet jelöl, ilyenek például a következő nevek: *Strada Mare*, *Strada Nouă*, *Strada Dobrei* stb., az említett nevek mindegyikének van magyar megfelelője is. Az előbbi kategóriától eltérően megjelennek olyan helynevek is, melyek a hivatalos utcanevek kategóriájába sorolhatóak, ilyenek például: *Strada Braseriei*, *Strada Brutăriei*, *Strada Morii* stb., azonban, a fenti példákhoz hasonlóan, ezek a névváltozatok is rendelkeznek magyar megfelelővel.

Az utcanevek mellett megjelennek a különböző épületek megnevezései, például: *Poștă*, *Frizerie*, *Dispensar*, *Primăriei* stb., valamint az adott épület/intézmény konkrét nevét is megjelölik: *Biblioteca Sălăgean Viorel*, *Școala Sălăgean Viorel* stb., a felsorolt neveknek szintén van magyar nyelvű névváltozatuk.

A román helynevekkel ellentétben a német nevek elnevezései leginkább a külterületre vonatkoznak, így a különböző dombok, földterületek, szőlők neveinek többsége német névváltozatban is fennmaradt. Ez részben azt is mutatja, hogy a német helynevek nagyobb múltra tekintenek itt vissza, mint a román eredetű helynevek. Ilyen ma is létező nevek például: *Nachbil*, *Kreuzbil*, *Grautland*, *Grosewerd* stb. E példák mellett jellemző az is, hogy a magyar és német nyelv keveredik a helynevekben. Hibrid, félig magyar, félig német helynevek a

Kecskebil, Großlanka adatok.

A jelenlegi vizsgálat elsősorban a magyar nyelvet beszélő adatközlőkre fókuszált és a magyar helynevek gyűjtését célozta meg, ennek megfelelően elsősorban magyar helyneveket sikerült lejegyezni, így a román és német helynevek kérdése további vizsgálatokra szorul. Érdekes volt látni viszont, hogy ezek a nem magyar nyelvű adatok még a magyar beszélgetésekben is fel-felsejlenek. Ebből is látszik, hogy a különböző nyelvű névrendszerek nem egymástól függetlenül helyezkednek el a beszélők tudatában.

7. Összegzés

A dolgozat célja Krasznabéltek magyar nyelvű helyneveinek funkcionális-szemantikai és lexikális-morfológiai elemzése, melyet a Hoffmann István által kidolgozott modell alapján végeztem el. A kutatás során figyelembe vettem a település történeti és társadalomföldrajzi hátterét is, amely hozzájárult ahhoz, hogy a helynevek és a település múltja közötti szoros összefüggések is kirajzolódjanak.

Az elemzés kiterjedt a helynevek csoportosítására. A nevek funkcionális-szemantikai aspektusai arra mutattak rá, hogy a település lakossága szoros kapcsolatot ápol a földműveléssel, amelyet a település természetföldrajzi jellemzői is alátámasztanak. A helynévanyagban számos földterületnévvel találkozunk, továbbá a dombok és – kisebb számban ugyan, de – a vizek nevei is megjelennek.

A lexikális-morfológiai elemzés rámutatott, hogy Krasznabéltek helyneveinek szerkezetében a földrajzi köznév, a személynév és a közszavak dominálnak. Ezen kívül több helynévben is megjelenik a birtokos személyjel mint toldalék. A település helynévanyagát megvizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy a kétrészes nevek többségben vannak az egyrészes nevekkel szemben. Ezt a megfigyelést a fenti adatok többszörösen is alátámasztják. Meglepő módon a belterületi nevek száma magasabb a külterületi nevek számához képest, ugyanis, ha azt a tényt vesszük figyelembe, hogy a település lakossága szorosan kötődött és mai napig kötődik a földműveléshez, szőlőtermesztéshez, akkor feltételezhetnénk, hogy a külterületi nevek száma lesz a nagyobb. A vizsgálat során előfordultak olyan helynevek is, melyeknek kategorizálása nehézséget okozott,

Összességében elmondható, hogy az egy- és kétrészes helynevekben a sajátosságjelölő, illetve a fajtajelölő funkció jelenik meg a leggyakrabban, és a megnevező funkció jellemző a

legkevésbé.

Egy lehetséges következő lépés lehetne a település román vagy német nyelvű helyneveinek összegyűjtése és elemzése. Ezen túlmenően érdemes lenne megvizsgálni a település lakosainak névhasználati szokásait, különös tekintettel arra, hogy bizonyos beszédhelyzetekben inkább a román vagy inkább a magyar helyneveket használják-e nagyobb arányban, viszont az ilyen típusú kutatás már helynév-szociológia területéhez tartozik.

8. Bibliográfia

1. Bárczi Géza 1964. A nyelvjáráskutatás újabb eredményei és feladatai. In: *Magyar Nyelv*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Folyóirata. LX. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest. 13.
2. Bérczi Szabolcs 2022. *Falufejlesztési stratégiák a települések sikerességének vizsgálatában*. Budapest. 11. https://phd.mater.uni-mate.hu/212/1/Berczi_Szabolcs_ertekezes_DOI.pdf (utolsó letöltés: 2025. 04. 11.)
3. Boros Ernő 2010. *A szatmári svábok deportálásának története I*. Kiadó feltüntetése nélkül. Nagykároly.
4. Borovszky Samu 1908. *Magyarország vármegyéi és városai*. Szatmár vármegye. 5. Bura László 2008. *Szatmár megye helynevei (földrajzi nevei)*. I. kötet, Státus Könyvkiadó. Csíkszereda.
6. Csobády Csilla 2023. Helynév-szociológiai vizsgálatok Jablonca községben. In: *Névtani Értesítő*. 45. szám. Budapest. 41–52.
7. Györffy Erzsébet 2018. *Helynév-szociológia*. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen.
8. HKFT. = Habsburg Birodalom – *Harmadik katonai felmérés (1869–1887)*. 1884. 9.
- Hoffmann István 2007. *Helynevek nyelvi elemzése*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 10.
- Kat. 1900. = Krasznabéltek kataszteri térképszelvényei.
11. Kiss Lajos 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára. I. kötet*. Akadémia Kiadó. Budapest.
12. Konecsky Károly 2023. *Adatok a Mária és Hodos Patak völgyi Vizitársulat működéséről (1904–1912)*. Hidrológiai Közöny. 103. Évf. 1. szám. <https://ojs.mtak.hu/index.php/hidrologiaikozlony/issue/view/904/625> (utolsó letöltés: 2025. 04. 11.)
13. Laczlavik György 2021. *A Károlyi család birtokai a 18. században*. Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltár. Évkönyv. XXII. 243.

14. Mizser Lajos 2001. Szatmár vármegye Pesty Frigyes 1864–1866. évi helynévtárában – A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 24. Nyíregyháza.
15. MKFT. Magyar Királyság – *Második katonai felmérés (1819–1869)*. 1960.
https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey_hungary/?layers=5&bbox=2539318.0087534646%2C6028872.459072765%2C2547799.9457463287%2C6035541.184283797 (utolsó megnyitás: 2025. 03. 29.)
16. MKFT. 1941. = *Magyarország Katonai Felmérése. 1941.*
<https://maps.arcanum.com/hu/map/hungary1941/?layers=29&bbox=2544905.192242948%2C6027429.767028861%2C2555506.1681574252%2C6037163.551257513> (utolsó letöltés: 2025. 04. 11.)
17. Németh Péter 2008. *A középkori Szatmár megye települései a 15. század elejéig*. Jósa András Múzeum Kiadványai 60. Nyíregyháza.
18. Kocán Béla 2025. Pesty Frigyes kéziratos helynévtára 1864. *Szatmár vármegye*. Magyar Nemzeti Helynévtár Program. Debrecen. 51, 67.
19. Petri Mór 1901. *Szilágy vármegye monográfiája*. VI. kötet. Kiadja Szilágy vármegye közönsége.
20. RK. = Márton Gyula–Péntek János–Vöő István 1977. *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest.
21. Sütő Szilárd 2003. *Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával*. 2. kötet. Belvedere. Szeged.
22. Szirmai Szirmay Antal 1810. *Szathmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete*. II. rész. Buda. https://real.r.mtak.hu/430/2/Szathmár_vármegye_fekvése_története_2.pdf (utolsó letöltés: 2025. 04. 11.)
23. Szilágyi-Varga Zsuzsa 2024. *Helynév-szociológiai vizsgálatok a Partiumban*. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen
24. Szabó T. Attila 1938. Miért és hogyan gyűjtsük a helyneveket? In: *Népművelési Füzetek* 4. sz. Cluj. Az Erdélyi Iskola Kiadása.
https://mnhp.unideb.hu/kutatasi_segedletek/bevhnkut/szta_mierthogyan.pdf (utolsó letöltés 2025. 04. 11.)
25. Terdik Szilveszter 2010. *A krasznabélteki és az erdődi templom újjáépítése a XVIII. században*. Istánovits Eszter-Almássy Katalin: A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve.
26. Vonház István 1931. *A szatmármegyei német telepítés*. Dunántúl Pécsi Egyetem Könyvkiadó És Nyomda R.T. Pécs.

Weboldalak és online források:

A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet weboldala = <https://ispmn.gov.ro/maps> (utolsó megnyitás: 2025. 04. 10.)